

7 Σεπτεμβρίου 2014

Ο πραγματικός Καιάδας και ο σκληρός αρχαίος κόσμος

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)





Το άγαλμα του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες (φωτ. Ν. Λουπάκης)

Η έκθεση και η απόθεση αρτιγενών ή μη παιδιών (επί της ουσίας δηλαδή η θανάτωσή τους) αποτελούσε συνηθισμένη πρακτική όλων των πόλεων του αρχαίου κόσμου, συμπεριλαμβανομένης και της Αθήνας, και είχε καταλήξει ένας ευρύτατα διαδεδομένος θεσμός. Ωστόσο, στα συγγράμματα των σύγχρονων μελετητών εμφανίζεται η εξής παραδοξότητα: η Σπάρτη φορτίζεται με μια ιδιαίτερη εικόνα-παράσταση και περνά στην ιστορία και στο θρύλο ως η μοναδική άστοργη και βάρβαρη πόλη της αρχαίας Ελλάδας.

Η Σπάρτη, λοιπόν, κατηγορήθηκε ως η κατεξοχήν βρεφοκτόνος πόλη, και μάλιστα ερήμην των γονέων. Ο Καιάδας, λόγου χάρη, χρησιμοποιείται στη γλώσσας μας, όπως και σε πολλές άλλες γλώσσες, για να δηλώσει τη μοίρα αυτού που δεν είναι γενικά αποδεκτός είτε στα στενά πλαίσια της οικογένειας είτε στην κοινωνία. Έτσι, μέσα από τις ερμηνευτικές προσπάθειες προσέγγισης του φαινομένου, η έκθεση χρησιμεύει και λειτουργεί περισσότερο, για να κρίνει τη σπαρτιατική νοοτροπία και να χαρακτηρίσει γενικότερα τη σπαρτιατική κοινωνία, παρά για να εντάξει την πρακτική αυτή στα ιστορικά της πλαίσια διευκρινίζοντας, εάν υπάρχει, την ιδιαιτερότητα της πόλης αυτής.

Στην αρχαιότητα η έκθεση των παιδιών ήταν μια συνήθεια ευρύτατα διαδεδομένη που κατέληξε να γίνει θεσμός για την κάθε πόλη[1]. Όχι μόνο τα εκ γενετής δύσμορφα παιδιά αλλά και αρτιγενή που θεωρούνταν από τους γονείς ή την κοινωνία ανεπιθύμητα, εγκαταλείπονταν σε κάποιο έρημο μέρος και αφήνονταν στην τύχη τους[2].

Οι αιτίες που οδηγούσαν μια οικογένεια στην έκθεση ήταν συνήθως οικονομικές και κοινωνικές[3]. Όταν, λόγου χάρη, υπήρχαν αμφιβολίες για τη γνησιότητα του

παιδιού, εάν ήταν δηλαδή αποτέλεσμα μοιχείας ή καρπός εκτός νόμιμου γάμου. Αν ο πατέρας είχε ήδη έναν ή και περισσότερους γιους και δεν επιθυμούσε έναν επιπλέον που θα είχε ως συνέπεια να κατακερματιστεί η περιουσία και να μειωθούν τα κληρονομικά δικαιώματα που ήδη υπήρχαν. Επειδή η ανατροφή ενός παιδιού απαιτούσε πολλά χρήματα, προτιμούσαν ένα μόνο παιδί και κυρίως αγόρι, το οποίο θα εξασφάλιζε τη διαίωνιση του πατρικού οίκου, αφού το κορίτσι μετά το γάμο ανήκε πλέον στον οίκο του άντρα της.

Στο κορίτσι έδιναν προίκα, ενώ στο αγόρι έπρεπε να εξασφαλίσουν την παιδεία του, η οποία ήταν αρκετά δαπανηρή. Έτσι, ένας πατέρας επέλεγε την έκθεση, αν ήταν φτωχός και δεν μπορούσε να ζήσει το παιδί του ή να εξασφαλίζει την προίκα της κόρης ή τη μόρφωση του γιου του. Άλλοτε πάλι κατέφευγε σ' αυτή τη λύση είτε επειδή είχε ήδη παιδιά και δεν επιθυμούσε περισσότερα, προφανισζόμενος οικονομικούς λόγους, είτε τέλος επειδή, όταν επρόκειτο για φτωχούς, δεν ήθελαν να κληρονομήσουν τα παιδιά τους τη φτώχεια τους.

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι φιλόσοφοι συγχωρούσαν την παιδοκτονία, διότι μείωνε την πίεση του υπερπληθυσμού. Όταν όμως η συνήθεια αυτή μεταδόθηκε σε ευρεία κλίμακα και στις κατώτερες τάξεις, η θνησιμότητα ξεπέρασε τον αριθμό των γεννήσεων και οι παροτρύνσεις τους για τεκνοποιία δεν είχαν πλέον τη δύναμη να κατανικήσουν τους περιορισμούς της άνεσης και των εξόδων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Είναι χαρακτηριστική η αναφορά στην έκθεση βρεφών στη συνομιλία Ερμή και Χάροντα στο έργο Κατάπλους ή Τύραννος του Λουκιανού: «ΕΡΜΗΣ - 'Ιδού σοι, ὦ πορθμεῦ, τὸν ἀριθμὸν οὗτοι τριακόσιοι μετὰ τῶν **ἐκτιθεμένων**».

[2] Στην Αθήνα η μη αναγνώριση του παιδιού από τον πατέρα σήμαινε ταυτόχρονα και την έκθεσή του. Μέχρι και την εποχή του Σόλωνα ο πατέρας είχε το δικαίωμα όχι μόνο να εκθέτει τα παιδιά του, αλλά και να τα πουλά, και ιδιαίτερα τις κόρες του. Το προς έκθεση νεογέννητο τοποθετούνταν συνήθως, τουλάχιστον τον 4^ο αιώνα, σ' ένα είδος χύτρας (Ησυχίου, «ἐγχυτρίζειν· ἐκτιθέναι βρέφος ἐν χύτρᾳ») φορώντας συχνά ένα φυλαχτό και εγκαταλειπόταν σε κάποιο δρόμο, μπροστά από κάποιο ναό, έξω από τα τείχη ή τέλος στην είσοδο κάποιας σπηλιάς.

[3] Η ανησυχία που επικρατούσε στην ελληνική αρχαιότητα για την επίλυση του προβλήματος της διατροφής του πληθυσμού συμπορευόταν με το φόβο του υπερπληθυσμού. Η έκθεση των παιδιών εντάσσεται εν μέρει στα πλαίσια αυτής της ανησυχίας που συντέλεσε στην ερήμωση διάφορων περιοχών της Ελλάδας στην ελληνιστική περίοδο (Πολύβιος, 37. 4. 4-6 και

Στράβωνας, 7. 322, 325).

Σημείωση σύνταξης: Το παρόν άρθρο εντάσσεται στο αφιέρωμα που επιμελήθηκε ο φιλόλογος π. Χρήστος Κέλπης και το οποίο παρουσιάζουμε στην ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ. Σε αυτό γίνεται μια εκτενής παρουσίαση του τρόπου αντιμετώπισης των ατόμων με ιατρικής φύσεως προβλήματα, από τη στιγμή της γέννησής τους, μέχρι και την ενήλικη ζωή τους. Στα άρθρα αυτά ανατρέπονται μύθοι και στερεότυπα σχετικά με τον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο.